

Je li naziv „vodeni Hrvati (Wasserkroaten)“ znanstveno opravdan?

U nekim sam tekstovima, člancima na njemačkom jeziku (iz 19. st.), u kojima se pisalo o Hrvatima u zapadnoj Ugarskoj, pročitao da se oni nazivaju Wasserkroaten (vodeni Hrvati). Međutim, kada se čitaju radovi temeljeni na povijesnim podacima, uvidio sam da takav naziv nije nigdje zapisan, već samo Kroate(n), kroatische Einsiedlung, Kroatenansiedlung, Kroatendörfer.¹ Dakle, čak niti jedan urbar dotične gospostije u Gradišću/Burgenlandu ne navodi da su se na posjede plemića naselili „Wasserkroaten“. I doista, Hrvati nisu nikada sebe tako nazivali. Postavlja se pitanje tko i zašto je tako Hrvate nazivao. Dakle taj su nadimak (Spitzname) dobili od drugih, onih među koje su se doselili, a to su bili susjedni Nijemci.

Vrlo je indikativan zapis koji u svojoj knjizi navodi Jozef Šafarik (1795. – 1861.) u vezi s Karnerovim prijevodom *O nasledovanju Kristuševom* (1812.). Šafarik piše da je taj prijevod: „Handschriftlich in der bischöfl. Bibliothek in Agram aufbewahrt. – In der ungarisch-kroatischen Varietät, welche man insgemein die wasserkroatische nennt.“² (Rukopis se nalazi u biskupskoj knjižnici u Zagrebu. Pisan mađarsko-hrvatskom varijantom koji se obično naziva wodeno-hrvatski!). Smiješna je to Šafarikova konstatacija u vezi s jezikom, na kojem je Karner svoj prijevod napisao. To nije nikakva varijanta mađarsko-hrvatskoga niti wodeno-hrvatskoga jezika, to je hrvatski jezik. Eto, to je pisano u doba kada se u slavistici, od pojedinih slavista velikana, kao što su Josef Dobrowsky (1753. – 1829.), Josef Šafarik (1795. – 1861.), Ján Kollár (1793. – 1852.), oduzima naziv za jezik Hrvatima koji govore hrvatski. To su zablude koje su slijedili i drugi slavisti, slijedeći spomenute svoje prethodnike. Time je učinjena velika šteta hrvatskom jeziku kao samostalnom unutar slavenskih jezika u 19. stoljeću. Tako je i Šafarik iskonstruirao naziv ugarsko-hrvatski – wasserkroatisch – wodeno-hrvatski jezik, kao da u naslovu Karnerova rukopisa nije točno navedeno da je to djelo prevedeno na *horvatski jezik*.

---

¹ Vidi Josef Breu, *Die Kroatensiedlung im Burgenland und den anschließenden Gebieten*, Verlag Franz Deuticke, Wien 1970. Kao krunsko svjedočanstvo pružaju nam sveučilišne Matice (*Matrikule*) Bečkoga sveučilišta. Naime u 17. stoljeću upisano je nekoliko mladića iz područja tadašnje zapadne Ugarske na studij u Beču uz čije ime piše *Croata*. Tako je upisan 4. prosinca 1674. „*Michael Matthiascheviz Croata Neudorffensis log*“. Dakle iz Novog Sela. Isto tako, 2. svibnja 1676. „*Sthephanus Simon Italarich Croata Pandorffensis*“ (iz Pandorfa); 30. studenoga 1676. „*Mattheus Goyer Croata Zillingthalensis log*“; 4. prosinca 1677. upisan je „*Matthias Peyerich Croata*“, kod njega nije navedeno mjesto podrijetla, no znamo da su Payerići iz Koljnofa. Godine 1679. 30. studenoga upisan je „*Joannes Tasch Hoffensis Croata*“. Mjesto podrijetla je Hoff. Upisanih ima još u *Matrikuli* kod kojih je navedeno samo *Croata*. Vidi: *Die Matrikel der Universität Wien*, V. Band 1659/60 – 1688/89, Bearbeitet von Franz Gall (Text) und Marta Szaivert (Register). Hermann Böhlau Nachf., Wien – Köln – Graz 1975., 74, 75, 84, 88, 90. Prema tome nečija proizvoljna namjera pisanja za etnikum kao *Wasserkroate(n)* doista je u današnje vrijeme deplasirana i ne može se uzimati kao znanstveni dokaz u proučavanju geografije niti etnografije zapadne Ugarske, kad je riječ o Hrvatima te pokrajine, jer oni se tako nisu nikada nazivali. *Wasserkroate* je nadimak (Spitzname) kojim su Nijemci htjeli obilježiti doseljenike Hrvate koji su doselili, možda, iz područja koja su bila često od rijeke poplavljena u Hrvatskoj.

² Paul Jos. Šafarik's *Geschichte der illirischen und kroatischen Literatur*. Aus dessen Handschriftlichem Nachlasse. Herausgegeben von Josef Jireček, Prag 1986., 372. Hrvate u zapadnoj Ugarskoj neki su počeli u 19. stoljeću nazivati Wodeni Hrvati/Wasserkroaten. Ponavljam, to bi mogao biti samo nadimak za njih prema kraju iseljavanja iz Hrvatske. Budući da se je jedan dio iselio iz prostora između rijeka Une, Kupe, Mrežnice, Korane i Save, znamo i danas, kada rijeke nabujaju od njihova izlivanja strada stanovništvo i obradivo zemljište. Tako su doista, mogle česte poplave u kojima su stradale oranice i sela, mogle biti razlogom odlaska iz tih krajeva. Tako su u novoj sredini od domaćih prozvani „vodeni Hrvati“, jer voda ih je prisilila na odlazak. No iselili su se i zbog turskih napada i osvajanja.

No taj se nadimak pojavio i u nekim hrvatskim tekstovima u matičnoj zemlji Hrvatskoj još 1842., dakle prije Šafarikova zapisa. Bio je to Ivan Kukuljević Sakcinski (1816. – 1889.) koji je u jednom pismu Stanku Vrazu, upotrijebio sintagmu *vodeni Hrvati*.

Taj dio Kukuljevićeve pisma Stanku Vrazu iz Beča pred 180 godina, 22. lipnja 1842. glasi:

„Šest danah već bavim se srěd veličanstvenih zidinah bečkih, i još nisam toliko vrěmena steći mogao, da ti polag, obećanja mojega pišem. Ja živim ovdě srětno, živim zadovoljno. (...) Istina je, da onaj, koi je po Italii, po Němačkoj i po drugih daržavah putovao, na putu iz Harvatske do Austrie malo ili ništa zanimiva nenahodi; nu Slavjan, osobito Harvat, koi ovim putem putuje, ćuti u tom veliku slast, što svuda rodjenu svoju bratju nalazi. Dva ćitava dana vozi se ćověk, od Drave počemši do granice austrianske kroz Ugarsku, nu osim u okružju od ćetiri štaciah, nenahodi on nigđě žiteljah od ponosite karvi magjarske, jedini prostor od Mure do sombotheljskih poljah obitavaju Magjari; od Kisega počemši, do granice austrianske Vindpassing (*Windenpass*), stanuju sami tako nazvani 'vodeni Harvati', poměšani s Němci; nu znamenito je, da su isti ovi Němci u nošnji, u licu i u stasu spodobni samim Harvatom tako, da jednog od drugoga razlućiti nemožeš. Svi su krěpki, ćvarsti, visoki ljudi, što me uvěk većma utvardjava u misli: da su pradědi njihovi s bardah harvatskih sišli i naselili se u ovih krasnih ravnica, mořebiti u isto ono vrěme, kad su Mongoli, porobivši Ugarsku, u naših primorskih stranah grob svoj našli, i kad je kralj Bela IV. toliku silu našega naroda po Ugarskoj naselio. Ćakavski jezik ovih Harvatah, njihov stas, njihova nošnja, isto ime 'vodeni Harvati' (*Wasserkroaten*) utvrdjava me u toj misli: jerbo zašto da se oni ljudi, koji stanuju po najljepših ravnica, daleko od svake velike vode, *vodeni ljudi* nazivaju? Věrojatnije će biti, da su oni od vodenih primorskih naših stranah ovamo došli, i da im je zato od susědних Němacah ime *Wasserkroaten* podato, što ista narodna tradicia naših Primoracah svědoći: jer se dobro sěćam, da sam nedavno u Grobniku pripovědati ćuo, kako su po bitki mongolskoj žitelji od sela Podćudnića iz domovine svoje izišli, i u Ugarskoj naselili se; isto ime sela, koje su ondě utemeljili, bi mi rećeno, nu po nesrěći zaboravih ga.“³ Tako je svoje promišljanje o *vodenim Hrvatima*, pokušao objasniti Kukuljević Stanku Vrazu u godini u kojoj je utemeljena Matica ilirska. No do danas, na temelju izvora, ta sintagma nije objašnjena. Zasada ostaju samo nagađanja. Na temelju istraživanja gradišćanskohrvatskih govora, Gerhard Neweklowsky uspio je podastrijeti dobre razloge za tvrdnju, da dio gradišćanskih doseljenika iz Hrvatske, potjeće s područja između rijeka koje sam spomenuo u bilj. 8 ovdje.⁴ No već smo 1976. godine mogli proćitati i ovaj diskurs u vezi s hrvatskim doseljenicima u zapadnu Ugarsku: „Glavnina preseljenika potjeće s područja sjeverno od Velebita do Pokuplja uključujući Pounje i dio Bosanske krajine (područje Valahije), zatim s područja oko Siska i sisaćkog Posavlja te zapadne Slavonije. Tako dakle većina preseljenika potjeće iz krajeva koji su u vrijeme seobe bili (dijelom su još i danas) ćakavski, a manji dio s granićnih ćakavsko-štokavskih, kajkavsko-

³ Objavljeno je to pismo u *Danici ilirskoj*, tećaj VIII., br. 27, Zagreb 1842., 107-108, tadašnjim slovopisom pri ćemu se je ě u rijećima izgovaralo kao: je, ije, i, e. Spomenuto Kukuljevićevo pismo je odgovor na pismo Stanka Vraza koje mu je iz Zagreba u Beć pisao 3. lipnja 1842. godine. U cijelosti je to pismo objavljeno u: Děla Stanka Vraza, peti dio: *Pěsme pabirci, proza i pisma Stanka Vraza*, Matica hrvatska, Zagreb 1877., 301-306. U pismu je vrlo zanimljiv Vrazov poticaj upućen Kukuljeviću: „(...) Kad si u Beću nezaboravi prokopati u bibliotekah rukopise i rědke knjige našega naroda, pa poslě kad si gotov, na zabavu odrćrati Austrijskim Horvatom, sva sela popisati poimence, zabilježit broj stanovnikah, pěsme i obićaje, i poslě ako možeš odleti na gvozdenoj cesti i medju Moravske Horvate, popisat sela, broj stanovnikah, nekoliko pěsama itd. itd. Od tih rukopisah i Hrvatah načini ćlanak za *Kolo* polag svog ukusa.“ Citat je naveden kako je je u tiskanom obliku predoćen. Poznato je da je Kukuljević doista to i učinio, posjetio je Hrvate u Donjoj Austriji i zabilježio nekoliko narodnih njihovih pjesama. Te pjesme vidi: Alojz Jembrih, *Jaćke gradišćanskih Hrvata u Kukuljevićevoj zbirci pjesama* (1847.). U: *Hrvatski sjever*, 1-2, Matica hrvatska, Ćakovec 1997., 98-109. Kod objavljenih je pjesama Kukuljević naveo u kojem ih je mjestu zabilježio, to su: Cverndorf, Vorištan, Veliki Borištof, Ćunovo.

⁴ Vidi: Gerhard Neweklowsky, *Die kroatischen Dialekte des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete*, Verlag der Ősterreichischen Akademie der Wissenaschaften, Wien 1978., 264-281.

štokavskih, kajkavsko-čakavskih ili štokavskih i kajkavskih područja. I današnji hrvatski gradišćanski govori najvećim svojim dijelom pripadaju čakavskom narječju tvoreći jedan poseban njegov dijalekt, štokavaca je znatno manje, a kajkavci su u neznatnom broju sela. I s obzirom na podrijetlo s područja gdje su već bile u procesu neke dijalekatske interferencije i s obzirom na razmještaj preseljenika na novim područjima gdje su također stvoreni uvjeti za dijalekatske interferencije, ima među gradišćanskim govorima i miješanih i prijelaznih govora; osobito su takvi oni govori koji su izvorno bili kajkavski.⁵ U časopisu *Pokus*, pod naslovom „*Die Herkunft der Burgenländer Kroaten*“, Gerhard Neweklowsky je to opisao: „Alle kroatischen Mundartgruppen des Burgenlandes stammen aus einem zusammenhängenden Gebiet des kroatischen Binnenlandes, das sich zwischen den Flüssen Kupa, Save, und Una erstreckt, wahrscheinlich auch einen Streifen am rechten Unaufer (westliches Bosnien) und außerdem Teile Slawoniens (ein Gebiet am linkem Savaufer) umfaßt. Bezüglich der inneren Differenzierung auf diesem umrissenen Territorium kann angenommen werden, daß die *Haci* und *Poljanci* aus den Bezirken Neusiedl am See, Eisenstadt und Mattersburg, deren Dorfmandarten recht einheitlich sind, aus dem westlichsten Gebiet, zwischen den Flüssen Kupa und Una herkommen. Östlich davon, ebenfalls zwischen Kupa und Una schlossen die *Dolinci* an, deren Einzelmundarten in den wesentlichen Belangen mit den *Haci* und *Poljanci* übereinstimmen. Etwas weiter östlich, aus dem Mündungsgebiet der Una in die Save kommen die *Štoji*, nicht weit von ihnen, vielleicht noch etwas östlicher, ebenfalls in der Nähe der Save und in Nachbarschaft mit den Kajkavern Slawoniens dürften die Vorfahren der *Vlahi* ihre Wohnsitze gehabt haben. Die *Čakaver* des Bezirkes Güssing schließlich kommen aus dem Tal der Una.“⁶

Podrijetlo gradišćanskih Hrvata

Kartu (skicu) objavio je Gerhard Neweklowsky u *Wiener Slawistisches Jahrbuch*, 15 (1969).

⁵ Božidar Finka, O čakavskom dijalektu gradišćanskih Hrvata. U: *Čakavska rič*, 2, Split 1976., 68-81, odnosno 66. Tekstu su pridodane informativne karte.

⁶ Vidi: *Pokus/Versuch*, hrvatski kulturni časopis iz Gradišća/Kroatische Kulturzeitschrift aus dem Burgenland, br. 1, ur. Peter Tyran, Institut za narodne grupe, Rust, Eisenstadt 1878., 11. Na temelju predočena opisa podrijetla Hrvata iz Hrvatske, u navedenom citatu iz članka Neweklowskoga, mogao bi se razumijeti naziv „Prakoni“, dakle također nadimak (Spitzname). Tim se nazivom htjelo naglasiti da su ti Hrvati došli s područja Preko Une iz Hrvatske. „Prakoni“ zapravo je pučki nešto modificirani u dijalektu izgovor preko Une. Dakle to nije podrugljiv naziv, već oznaka područja s kojega su dotični Hrvati došli. Takovom se tumačenju priklanja i dr. Nikola Bencsics (Benčić). Ako netko od istraživača nađe kakvo drugo tumačenje za naziv „Prakoni“, slobodno nam priopći. Za sad mi je najlogičniji naziv „Preko Une“ koji se odnosi na hrvatske doseljenike iz tih krajeva u Hrvatskoj.

Ivan Čaplovič (Johann Csaplovics) je 1928. u svojoj knjizi *Croaten und Wenden in Ungarn*, također za Hrvate u zapadnoj Ugarskoj upotrijebio naziv Wasser-Kroaten – Vodeni Hrvati, jer stanuju oko Nežiderskoga jezera (Neusiedlersee), dakle kraj vode, pa dodaje da bi se oni Hrvati koji su došli u Moravsku i koji žive na području Bijelih gora (Bjéle hori), trebali zvati Belo-Chroboti, Bijelo-Hrvati. Doista smiješna mudrovanja bez znanstvene utemeljenosti.

I Mate Ujević (1901. – 1967.) je u svojoj knjizi *Gradišćanski Hrvati* (1934., 77) napisao: „(...) Nijemci su doseljene Hrvate uvijek nazivali samo Hrvatima (Kroboth ili Kroboten), a za razliku od Hrvata iz stare domovine nazivali su gradišćanske Hrvate i Vodenim Hrvatima (Wasser-Kroboten). Neki drže, da je ovo ime Vodeni Hrvati nastalo tako, što su Nijemci držali, da su hrvatski doseljenici došli iz Primorja; drugi misle, da je ime Wasser-Kroboten došlo od Bosner-Kroboten (to znači bosanski Hrvati), jer su tobože Hrvati došli iz Bosne, a konačno treći misle, da su Nijemci ovako nazivali Hrvate radi toga, što su Hrvati naselili krajeve oko vode, uz Dunav i Nuizaljsko Jezero.“ Svakako su to mudrovanja, kako kod Kukuljevića tako i kod Ujevića, koja spadaju više u pučku etimologiju. No nasreću dijalektološka su nam istraživanja doista pomogla kod lociranja povijesnoga terena u Hrvatskoj s kojega su se Hrvati izselili u 16. i 17. stoljeću (vidi bilj. 3 i 4).

Položaj hrvatskih sela u Gradišću danas

Nazivi na karti posloženi prema karti u knjizi G. Neweklowsky 1978.